

TEXT PER AL XCÈNTRIC FESTIVAL

CCCB Abril 2013

SOMNI I MEMÒRIA DELS BALCANS

Alguns dels membres d'una petita comunitat rural balcànica pateixen encara malsons - de dubtosa veracitat - que els fan reviure escenes de la seva recent guerra fratricida. Han d'anar-se habituant a la visió quotidiana de la pròpia ruïna i de la ruïna ocasionada als altres.

La guerra és una malaltia mental de la consciència col·lectiva

Vaig visitar per primera vegada la regió de Sèrbia quan Milosevic estava encara en el poder, uns mesos després del bombardeig americà que *va ajudar* a decidir la fi de la guerra de Kosovo. L'increïble bon humor de tots les persones que vaig poder conèixer durant la visita em va desconcertar. Les ferides que acabaven de deixar les bombes a Belgrad sopuraven pertot arreu, però en no tenir cap percepció anterior de la ciutat, vaig pensar que no semblava de cap manera abatuda. L'única diferència notable amb qualsevol altra era una certa deixadesa, una tendència a l'embotellament a causa de la caiguda d'alguns ponts, i aquelles decoracions gairebé escultòriques que eren els edificis bombardejats. Vaig entendre aquells dies el sentit teatral de la guerra, la seva ànsia èpica. El ressò que produeix, fet de reverberacions de si mateixa. El seu sentit més aviat caní, en el qual el gallejar (mediàtic i polític) acompanya sempre l'agressió i la modula. I també que totes les seves anàlisis, sempre parcials, formen part d'aquest ressò.

Fa ja més d'una dècada que va acabar aquesta guerra civil. Amb el pas del temps, el desastre s'ha anat diluint en el riu de la memòria dita "històrica" i els múltiples registres i interpretacions dels fets s'han anat arxivant en sediments sempre fraccionats, parcials i interessats, explicats des del punt de vista de cada nació participant o dels seus aliats estratègics. El que realment va succeir quedarà per sempre difuminat amb el vel irreal d'un malson, del qual encara ens estem despertant i del qual ja comencem a perdre el record.

Dedueixo ara, pot ser que il·lusòriament, que el concepte d'imparcialitat és l'amalgama que nodreix l'experiència social, i que el que anomenem conflicte és simplement una caiguda localitzada en la parcialitat. La guerra actua gràficament com en les dues ramificacions de la lletra "Y". Un conflicte és sempre una traumàtica pèrdua de la identitat primordial unitària de la societat humana.

Són moltes les teories que defensen que la humanitat és una totalitat orgànica de la qual els seus membres individuals en formen part

indivisible, a la manera de cèl·lules d'un cos superior. El fenomen de la guerra podria considerar-se llavors com una malaltia de la humanitat. En aquest context, la famosa frase "La guerra és una malaltia com el tifus" de l'escriptor Antoine de Saint-Exupery, seria inexacta. El tifus és un agent patògen extern, que infecta i es reproduïx en un cos. La guerra es nodreix de conflictes entre cèl·lules d'un mateix tipus que pertanyen al mateix cos. És per tant una malaltia endògena, com les genètiques, degeneratives o autoimmunes, però també com les mentals. L'associació entre cervell i govern ens porta a intuir que, d'entre les anteriors analogies, l'última és la més adequada.

La inacabable llista de conflictes balcànics no és una particularitat local. La malaltia ha existit sempre i a tot arreu. La seva erradicació és doncs un assumpte global, un esforç del cos en el seu conjunt i de tots els seus membres per separat, una tasca de totes les neurones del sistema de govern. Aprofundint en aquesta analogia, ens manca llavors la pràctica sistemàtica d'un psicoanàlisi de l'inconscient col·lectiu. Perquè la multitud de seqüeles psicològiques que produeix la guerra són part del seu ressò expansiu i contenen la llavor per al seu rebrot.

No solament estem parlant de mort (sempre aliena, però de propers), convivència amb cicatrius o desaparició de llars i economies; hi ha altres terribles formes de propagació de la malaltia de l'odi: Moltes dones van ser violades durant les guerres balcàniques. Segons publicacions tan immediates (i sempre parcials) com la wikipèdia, *"Les violacions van ocórrer moltes vegades com a conseqüència d'ordres oficials que eren part d'una estratègia militar. Els anomenats "camps de violació", van ser creats buscant el naixement de tota una generació de nens serbis. L'objectiu dels camps era el de deixar embarassades a les dones bosnianes i croates que retenien. En els camps, les dones estaven tancades fins al final dels seus embarassos."*

He intentat - segurament sense èxit, difícilment es pot - fer una pel·lícula sobre una guerra real que no formés part del seu esmentat ressò expansiu mediàtic, o, la qual cosa és el mateix, que no la justificés. Dir "serbis, croats o bosnians" és ja per a mi una forma de propagació de la parcialitat que comporta la possibilitat d'un odi genèric, exactament del mateix tipus que l'utilitzat per aquells que cometien aquestes estupideses.

Per això, he recorregut cinematogràficament a representar la guerra mitjançant una virtualitat onírica que actués una mica com ho fa el subconscient, amagant aquestes culpabilitats o odis dels protagonistes d'un conflicte mitjançant subterfugis simbòlics. Aquest material psíquic en brut, es presenta nu i sense explicació, una mica com es fa a l'inici d'una teràpia psicològica. Dos personatges, un veterà de les guerres balcàniques - convertit ara en un rodamón alcohòlic que viu en una caixa de cartró - i la noia a la qual va violar durant el conflicte, somien.

Els somnis són llargs i es van desteixint durant tot el film: Ell somia que ella abandona un nadó al bosc. Després, que ell mateix és un arbre que creix dins de les ruïnes de la seva pròpia casa, destruïda per un bombardeig. Somia també amb un company de batalló surant mort pel riu, amb el seu pare traient-se un ull, amb un gos moribund agonitzant entre les caravanes de circ que usaven els militars per ficar a les noies...

Al seu torn, ella somia amb la família del soldat que la va deixar embarassada. Els veu a casa seva, la mare i la germana assegudes al sofà, el pare - d'origen català - tocant el piano afablement... just abans del bombardeig que el va matar. No sap si el seu fill (i per tant els avis amb qui somia) són del violador o del seu company de batalló, a qui ella va rescatar del riu. I troba a faltar el seu gos. En aquesta guerra fratricida en la qual es lluitava moltes vegades contra veïns i coneguts, fins i tot contra familiars, els dos malsons narrats acabaran per barrejar-se en un de sol i confluir tràgicament en la figura del fill perdut.

L'aparent falta de significat dels somnis propicia el seu oblit, que és, contra tota opinió, el millor que li pot succeir a una guerra. L'oblit del mal és la veritable teràpia contra la perpetuïtat de la venjança. Però, es pot realment oblidar quan la venjança impregna tant la justícia? Freud, hi afegeix: *"Tot allò que en el somni significa ordre i coherència ha estat introduït en ell a posteriori, en intentar recordar-ho en despertar i reproduir-ho en un relat"*. Al cap i a la fi, el que és psicoanalitzable no és tant el somni, sinó el nostre auto-anàlisi del somni. Depèn doncs de nosaltres mateixos, explicar-nos aquest relat d'una manera o d'una altra. Aquest és, sense cap dubte, l'objectiu de la pel·lícula: Mostrar, gairebé amb intenció psicoterapèutica, el penós moment de reelaboració significant en el despertar col·lectiu d'un malson de guerra.

Dionis Escorsa